

Zeer helder licht

WESSEL TE GUSSINKLO

Zeer helder licht

ROMAN

KOPPERNIK

Deze uitgave verschijnt ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van uitgeverij Koppernik.

Eerste druk 2014, vijfde druk 2024

Copyright © 2014 W.G.A. te Gussinklo
Afbeelding omslag Ohara Koson, *Peacock*, 1925-1936
(collectie Rijksmuseum)
Foto auteur Keke Keukelaar
Vormgeving Koppernik

ISBN 978 90 833 4716 5 / NUR 301
www.koppernik.nl

Ode aan O.

I

Toch maar weer naar buiten de op dit late uur donkere en door het regenachtige weer dampige, vochtige straat op. Heen en weer lopen, in beweging blijven. Geen sterren aan de egaal grauwe hemel boven mij, reliëfloos glad alsof hij beschilderd was, en verderop in de smalle winkelstraat een enkele etalage waar wakken rafelig licht vochtig glansden op de keien. Dat was alles. Hecht en onbeweeglijk strekte het zich uit tot een knik in de straat het zicht benam. Verder niets bijzonders te zien; alles zoals altijd en zoals het hoorde te zijn, waar ik ook keek. En toch, en toch... Want ook hier op straat iets als heimelijk verschuiven en stiekem bewegen als ik net niet keek – zoiets ongeveer. Of nog anders: een soort ademen en benauwend dichterbij komen van de dingen om mij heen, die zich volzogen, die zwollen – van wat? Van walging, van ontzetting – en de gedachte: overal doorheen breken, alles om me heen wegvagen, kapotslaan, schoppen, trappen... Of nee, geen gedachte; het was opspringen in mezelf, schoppen, trappen om er vanaf te zijn, wegvluchten, mezelf afstropen, mezelf neerknuppelen om daarna leeg te kunnen zijn, in evenwicht met alles om me heen – in plaats

van dat kolken en opdringen en raar verschieten. Oei, oei. Ja, er overkomen je rare dingen als je ongelukkig bent.

Maar vluchten... Dan zou ik altijd door moeten vluchten als ik eenmaal daarmee begonnen was; dan zou daar geen einde meer aan zijn. En waarheen vluchten, waar naartoe? Langzaam heen en weer lopen dan maar in deze donkere straat met de verre etalagelichten onder de grauwe lucht; bewegen van de straathoek naar de huisdeur en weer terug. Bewegen, het maakt de dingen kleiner omdat ze iets terloops krijgen, niet kunnen groeien door de kracht, het voedsel dat aandacht ze geeft. Klein houden, terloops houden; heen en weer lopen, bewegen tot het bonzen en kloppen voorbij is en dan iets anders doen: een nieuwe deur zoeken, een andere uitgang. Ach, je knutselt wat af met jezelf als je radeloos bent en ongelukkig.

Was ik soms dronken... Nee, dronken was ik allerminst; dan is de wereld kleiner en vooral grappig en verrassend; een wereld om je heen aan en uit knipperend als een lamp: hé, kijk nou eens dat was een vluchtheuvel – meters verder – een lantaarnpaal... hé die straathoek; waar was ik al die tijd, voortgaand als in een gazen wolk – grappig, verrassend; kijk nou eens! Onbedreigd was ik dan, behalve als ik me treurig gedronken had. En drugs, een stickie... de stilte en roerloosheid om me heen dan, kleiner en bedompter werd alles; een steeds nauwere cirkel waarin alleen een soort achteroverleunen nog belang had – ach nou ja, wat maakte het allemaal uit. En speed en coke? Die ene keer dat ik lsd gebruikt had, was dat als een sportief gevecht geweest: de dingen wilden anders dan ikzelf. Terugvechten was de opdracht; dat wat huizenhoog om me heen oprees bedwingen;

de dingen die ordeloos hun gang gingen precies zoals ze dat uitkwam, terugdwingen in zichzelf, ze vastleggen, ze tegenhouden – daar werd iets reuzegroot, daar bewoog iets... En mijn neus, mijn lippen – ontzagwekkend zwellend, vreemd prikkelend en gloeiend... Maar ik wist alles nog: wie ik was, hoe de dingen, de voorwerpen om mij heen hoorden te zijn – geen twijfel voelde ik wat ik ook zag, wat er ook gebeurde. Als je op straat aangevallen wordt of in een vechtpartij in een café belandt, verandert er ook iets in jezelf, maar dat is hantering, net zoals er iets verandert als je een boek leest of luistert naar muziek; je bent zelf niet in het geding. Maar dit was anders, dit was verraad in mezelf, dit was een overval door krachten en machten waar geen verzet tegen mogelijk was; walging, ontzetting – overvol was ik ermee, en alles om mij heen waar ik ook keek beaamde dat, deed eraan mee, niets, niets anders meer te vinden. Waarheen. Waarheen...

Het is als met verwoestende pijn. Je bent niet bedoeld voor de Mount Everesten die in je oprijzen, je bent bedoeld voor het laagland en ook een beetje voor het middengebergte. Maar dit. Zoiets... Alles wat je zelf bent wordt uit je weggedrukt behalve dat ene; die razernij van pijn, die razernij van gevoelens. Erg, heel erg, denk je later, verschrikkelijk, ondraaglijk. Maar wat het echt was, wat je onderging, wat je voelde... onherhaalbaar is het, onoproepbaar; het laagland biedt geen oefening het te leren meten.

De laatste keer dat ik haar zag – het klinkt nostalgisch; als een afscheid lang geleden, vroeger, daarna nooit meer gezien; een weemoedige terugblik: toen toen, die laatste keer... Maar nee, het was deze middag geweest toen ik argeloos

door het winkel- en voetgangersgebied in de buurt van mijn kamer op weg was naar het café een aantal straten verderop aan de gracht om daar eerst de krant te lezen – een krant; de muur, het diepe water tussen mijn alledaagse getob en gepieker, de gevoelens van vreselijke verslagenheid en het boek dat ik aan het schrijven was; me leegmaken, mijn bewustzijn wissen met flauwekul, onzin en leuterpraat en af en toe iets opmerkelijks en belangrijks dat ver buiten me lag, bij anderen, in een andere wereld waar ik nauwelijks iets mee te maken had; me afwenden van mezelf – o, de ellende, o, de angst – naar verschijnselen ver bij mezelf vandaan zodat ik leeg maar helemaal beschikbaar naar het vel papier kon kijken dat weer gevuld moest worden – elke dag zonder ophouden. Want als ik eenmaal stopte, al was het maar een dag, zou sijpelend door alle kieren van mijzelf de verlamming, de totale ontmoediging toeslaan. En hoe dan weer kracht vinden, weer op gang komen om dit boek dat mijn laatste kans was – en hoe klein die kans – te schrijven. Geen studie had ik afgemaakt. En die psychoanalytische opleiding in Zwitserland, in Zürich... ach nou ja. Maar psychologie? Dat wilde ik niet meer. Schrijven! Het moest! Ik zag de zonderlinge oudere man voor me die ik zou kunnen worden; een toekomstig lot dat haast onontkoombaar, haast in één rechte lijn zonder uitweg, zonder iets verzachtends of dempends (geen ontkomen mogelijk) het mijne zou kunnen zijn – mager en gebogen in rafelige, vieze kleren en tandoeloo rondscharrelend bij vuilnisbakken of zomaar en zinloos wat zittend op een bankje in het plantsoen; zomaar wat zittend, een zonderling die daarna maar weer wat verder ging. Of nog erger: bij het Leger des Heils opgenomen wegens

onvermogenheid en verpaupering. Daar wat helpen gehuld in hun frisgewassen afdankertjes. Of nog anders: oudere wellicht oude man schuw en zenuwachtig in een vol café, alleen en genegeerd tussen de tevreden schreeuwers en dronken feesthoofden. Een cirkel van dorre doodse stilte om hem heen. Nee, ik kan het nog erger vertellen: met andere oude mannetjes aan een tafeltje misschien wel met een Perzisch kleedje, misschien wel kaartend om stilten te overbruggen; kleine glaasjes gedestilleerd op tafel, tandeloos pratend over niets, onzin; weerverslagen, voetbal... Of nog erger: het afschuwelijkste, de dood – alleen nog over dat soort onzin pratend omdat al het andere vermeden moest worden als te angstaanjagend, te confronterend; dat gevaarlijke, dat denken, dat kijken – dat wikken en wegen over de wereld, over de dingen, over kunst en leven – ontwijken, wegsnijden tot dat het gedoofd en verdwenen zou zijn – de levende dood.

Schrijven, schrijven, dat was het enige wat overbleef; ook al was het misschien zinloos, was het zonder hoop. Schrijven; maar eerst me leegmaken, me reinigen met kranten vol onzin, ver bij alles wat mij bezighield vandaan; allemaal buiten me, allemaal ver weg. Mijn leven redden, op het nippertje, nu het nog kon, nu het nog niet helemaal te laat was. Geen Hanna, geen ellende en verdriet en verlatenheid – schrijven, schrijven...

Druk in de winkelstraat waar ik met mijn plastic boodschappentasje met daarin mijn schriftjes en sigaretten tussen de voetgangers liep. En plotseling alsof mijn blik een schijnwerper was, nee, iets als een laserstraal die zich dwars door en tussen de groepjes voetgangers op zijn tevoren vastgelegde, zijn vooraf geprogrammeerde doel richtte, zag ik haar

lopen, Hanna, met kleine pasjes zoals steeds, haar zwarte omafiets met op de jasbeschermers klavertjesvier geplakt aan haar hand. En alsof mijn blik de hare gewekt had, keek ze me meteen vol en rechtstreeks aan met die opmerkelijke oogopslag van haar; niet eerst wat zoeken en mikken en dan wat scherper instellen zoals iedereen doet, maar meteen vol en onmiddellijk raak; een vaste rechtstreekse niet aarzelende blik – boem raak. Ik viel bijna om van schrik. Geen seconde was ik hierop verdacht geweest, geen vermoeden had me gewapend hier in de binnenstad in een winkelstraat ver van de universiteit – hoewel, er waren dependances in de buurt en vlakbij was een boekhandel.

Alle machtig, dat opspringen in mezelf, dat rennen, dat bliksemsnelle bewegen in me, dat naar voren schieten, alsof niet alleen mijn blik haar losmaakte uit deze setting, die grauwe lijst van passanten – de voetgangers, de slenteraars –, haar naar voren haalde, haar omvatte; maar alsof ik dat zelf ook deed, alsof er een seconde geen afstand meer bestond en ik al was bij wat ik zag. Maar onmiddellijk het tegenhouden van die beweging – dat springen, dat rennen, die omarming – zodat ik stram en onhandig na een korte blik en een klein koel knikje doorliep, naduizelend van schrik – terugrennen, aan haar voeten vallen, omhelzen, kussen: praat tegen me, zeg iets... alsjeblieft, alsjeblieft. Maar te trots, te onhandig om dat te doen. En waarvandaan de goede, de juiste woorden te vinden, de ontwapenende lachjes, de gebaren en animerende bewegingen nu ikzelf zo stram, zo geschrokken was. ‘O, ben jij het,’ zou ze zeggen, afgepast en beheerst als in een winkel – zij aan de ene kant van de balie, ik aan de andere kant. En nee, ietsjes meer mocht het niet zijn. Maar

toch: omdraaien, terugrennen, opnieuw beginnen, maar nu wel goed, haar opnieuw tegenkomen en vriendelijk lachend, haar argeloos en ontspannen groeten; op haar afstappen alsof er niets gebeurd was. Als ik maar een ander was geweest; als ik maar was als sommigen – benijdenswaardigen –, niets troefde hen af, losjes en ontspannen bleven ze ondanks afwijzing, stugheid, norsheid; niets bracht ze van hun stuk. Als ik maar een ander was geweest.

Een dertiger was ik inmiddels, maar leven en wat je dan leren moest had ik steeds uitgesteld; behalve in de kroeg en een beetje in die halve onderwereld waar ik wat rondhing. Nee, pas als ik een boek had, als het goed was gekomen, zou ik om me heen kijken, omdat er dan iets als een evenwicht zou zijn. Niet nu: mislukt, een beetje schuw, een beetje zonderling met niets – geen prestaties, geen studies, geen vrouw of kind, geen baan of beroep – om op te leunen; of vrienden en relaties – alleen iets als een gezwel van mislukking en treurigheid ergens in me en ergens om me heen; als een soort aura mee bewegend bij alles wat ik deed en zichtbaar nu ik ouder werd in trekjes van mijn gezicht, in de bewegingen van mijn mond, in mijn oogopslag; alsof het zich daar vastgezet had, zich daar had ingegrift en nu steeds meereso- neerde, wat ik ook deed, hoe ik me ook gedroeg.

Die wereld van de tevredenen, de voldanen mijden. Oude vrienden bijvoorbeeld, familieleden, dertigers zoals ik, die daar stonden en tegen mij praatten in de volle kracht van zichzelf, op hun gemak in de wereld en tot in de verste uit- hoeken van hun bewustzijn veilig, in vrede met zichzelf. En niet zoals ik; daar niet aan denken, want, want...; dat ver- mijden, dat negeren; daar niet op letten en ook niet daarop

want, o o... Maar niet zij in hun veilige, tevreden wereld met hun baan, hun studie, hun kind. En zo keken ze naar mij: oplettend en met aandacht. Hoe gaat het nu met jou? Wat te zeggen? Dit bijvoorbeeld: 'Ik rommel maar wat aan, ik doe maar wat...' Want schrijven...? over zoiets praatte je niet. Dat doe je in stilte, dat doe je in je eentje, zeker als alles mislukt, als alles tegenzit. Dertiger was ik en nog steeds op dezelfde plaats, nog steeds een beginner. 'Ja ja,' zeiden ze. Maar dat weggijken, dat ontwijken, dat terugdraaien naar hun veilige, schaduwloze wereld met vrouw, met kind, met huis, want zo iemand als ik was besmettelijk met dat sombere, dat slordige.

Alleen in cafés, waar het er allemaal niet toe deed en ik drinkend, pratend en lachend wat rondhing en iedereen ongeveer hetzelfde was, kon ik nog komen. Daar was alles vertrouwd en bekend, niets verontrustends daar. En hun praatjes en verhalen... Ach ja, die studie... Nou ja, die baan... Ja, ik schilder nog wel, maar ja, maar ja... (kantelend handje). Of ze schreven. Ze hadden een ongelukkige liefde. Kaarten was hun leven; ja, ook biljarten. En: 'Als ik niet drink...' Praatjes over bier, de wijn, wijven, leuke grapjes. Ballingschap was het, zelfgekozen verbanning naar een wereld waar alles al kantelde naar mislukking en verlies. Drinken, hard lachen, schreeuwen, dat was genoeg. Alles zo eenvoudig mogelijk houden, vooral niet ingewikkeld doen – en juist dat, juist dat ingewikkelde, juist daar was het belang – maar nee... De vergeefsheid van die eigenlijk als het erop aankwam doodstille zich eindeloos herhalende wereld; een eiland van uitstel en mislukking. Alleen daar was ik thuis en op mijn gemak geweest. Niets geleerd daar, steeds alles ontweken. Drinken

dan maar, steeds maar drinken – en morgen, ach morgen... Rondhangend tot het eerste vale ochtendlicht.

Of bij die Amsterdamse halve onderwereld van hoeren en pooiers en kleine boefjes en stadsfiguren; ook daar kon ik nog wel wat meekomen. Hard lachen zoals zij, op de tafel slaan, zelf grappig doen, maar vooral alles heel eenvoudig houden, steeds dezelfde woorden – want anders eigenaardig en niet vertrouwd. Altijd dezelfde verhalen; drank, auto's, wijven, de politie, de gevangenis en natuurlijk zelf heel flink, flinker, zeer flink, meer dan wie ook flink als het erop aankwam. En ook praatjes als: 'Daar had hij niet van terug. Toen had ik hem. Hij durfde niks meer', enzovoort. Brede superieure lach, triomf. Dat, die triomf, die zegevierende houding in dat kleine getto waarin ze thuishoorden, dat dorpje van boefjes en medeboefjes onder elkaar. En soms plotseling, zomaar: 'Jij kunt niet tegen me op, hè. Jij bent geen echte vent, hè. Kom maar eens even mee naar buiten...' Zomaar, aanleidingen waren er nooit. Maar ik had die blik gevoeld, dat broedende, dat oplopen van iets, spanning, energie, vlak bij me – en negeren, niets merken was niet voldoende geweest... Zwarte Joop die plotseling een groot scherp mes met een snelle, vloeiende beweging uit een hoes in zijn leren jack haalde en dreigend op mijn keel zette. Even oefenen, wat dreigen en imponeren, zomaar; een lolletje bij iemand bij wie het geen kwaad kon, een passant, een langsloper, zo'n student.

Nee, ook daar had ik niet werkelijk mee kunnen komen, hoe eenvoudig en lollig ik ook deed; ik was steeds die andere, het andere. En nog iets, niet vrolijk, niet echt, en ook niet wérkelijk eenvoudig en gewoon. Lachend om de mos-

terd op mijn stoel als ik naar de wc geweest was, het ei op de zitting, glas bier in het gezicht van de een, mayonaise op het hoofd van de ander en maar lachen en maar lol en ‘Hé, kom eens op jij’.

Nee, daar kwam ik ook niet meer. Dat was al op de helling, dat was al bijna de afgrond geweest. En iets geleerd behalve eenvoudig en simpel doen en steeds waakzaam blijven en flink zijn had ik ook daar niet. Het was ballingschap geweest tot ik in evenwicht zou zijn met de wereld waarin ik thuishoorde en die de mijne was. Een wereld waarin ik nu een zonderling, een mislukkeling was geworden. Eerst een boek schrijven of eigenlijk eerst dit boek afschrijven dan kon ik ergens op leunen, dan kon ik terugkijken bij elke metende, wegende blik.

Ja, was ik maar een ander geweest, had ik maar geleerd te leven, had ik alles maar niet uitgesteld; dan had ik nu de kleine gebaartjes gevonden, de voorzichtige glimlachjes, animerend maar losjes en terloops, zodat ze op zou bloeien, mee bewegen in plaats van verstarren zoals nu zou gebeuren als ik haar aansprak – dat wist ik zeker. Maar alleen kordaat kon ik zijn, kortaf, zakelijk of anders beklemd en schuw – meer was niet mogelijk.

Daar liep ze onbewogen, en onveranderd na de korte blik, die onmiddellijk en rechtstreeks in mijn ogen mikkende volle blik, die niet verandert, niet warmer, niet vriendelijker, maar ook niet killer of vijandiger een moment in de mijne bleef rusten en daarna even abrupt en zakelijk afgewend werd. Onveranderd, niet geraakt, niet geschokt door wat ze zag, geen beweging in haar gezicht te zien. Niets, geen trekken van haar mond bijvoorbeeld, fonsen van haar wenk-

brauwen om zich te herstellen, te hernemen, haar gezicht terug te zetten in de neutrale, argeloze winkelstand. Daar liep ze, onaanraakbaar, en niets wat haar omringde – de mensen, de huizen, de winkels en ook ik niet – veranderde iets in haar; alsof ze een harde rechte lijn volgde die dwars door de dingen heen sneed, zonder zelf opgenomen te worden in dat gewoel, dat gezellige dreutelen, dat geamuseerde kijken, dat wachten en aarzelen; daar liep ze op weg naar een eigen door niemand beïnvloed, door niets wat haar omgaf beïnvloed doel. Onaanraakbaar was ze, onbenaderbaar, zoals ook het gewoel om haar heen niets dan een lijst, een setting was die haar niet veranderde maar haar juist zichtbaarder en op een of andere manier meer afgesloten, meer afzonderlijk en begrensd maakte. O, o, hoe argeloos op haar afstappen, hartelijk, vriendelijk en niets van die kille gladheid merken; of liever, die negeren, daar langs en tussendoor glippen met mijn aardige woorden, mijn animerende gebaren, de kracht die ik inzette en die om een reactie vroeg. O ja, kansen waren er steeds opnieuw; maar niet voor mij – te onhandig en ook te trots, overvol schaduwen waar ik niet overheen kon stappen.

Voor mij uit een wereld roerloos als van glas terwijl ik verder liep, als van plastic – een scherm van zichtbaarheden waar ik in keek, levenloos en grauw, al bewoog er genoeg, waren er wandelaars, fietsers en auto's – dat was niet veranderd – maar vreemd geluidloos alsof al het leven eruit gezogen was. En achter mij, alsof een reusachtig oog zich aan mijn rug gehecht had, een woelen en wentelen, een ravijn van zichtbaarheden waartussen zij voortliep in een baan van helder licht. Die kleine stapjes, dat lichte wiegen, sierlijk, beheerst, afgemeten haast; en meebewegend, meedeinend

bij elke stap dat volle, donkere, schouderlange haar: schitterend dik, glanzend haar dat haar gezicht omlijstte. ‘Als mijn moeder mij helpt mijn haar te wassen dan is het nog maar zo dun, als zij er een staartje van maakt’ – een klein boogje van duim en wijsvinger – ‘dan blijft er bijna niets van over, gek hè?’ Daar had je het al, die moeder, altijd weer die moeder.

Ze zag er slecht uit, haar ronde voorhoofd bleker en groter dan anders. En dan die neergetrokken mondhoeken, die lijnen onder haar ogen, een blik die zorgelijk was, zorgelijker dan anders; het opoetjesgezicht zoals ik het wel eens noemde, plagerig, pesterig om haar aan het lachen te maken. Want als ze lachte... een wonder, alsof haar gezicht plotseling van binnenuit verlicht werd, alsof het openging, zich naar buiten, naar de wereld, de anderen keerde – en naar *mij* keerde, ja naar mij, dat vooral. Al haar trekken plotseling verhelderd, glanzend alsof een zon haar bescheen, haar ogen...

Daar liep ze in een baan van licht; zij in wie mijn hele bestaan zich samentrok. Ja ja, sjablonen, ik weet het, maar sjablonen zijn soms van een huiveringwekkende waarheid. O, o, haar laten lachen, haar laten glimlachen. Terugrennen, haar nu wel groeten en vragen: ‘Hoe is het met je? Gaat het wel goed met je?’ Nu wel de goede woorden vinden, de juiste blik; belangstellend en aandachtig en vooral vriendschappelijk zou dat zijn na mijn stugge knikje en dat norske verder lopen, dat een keuze, een afronding leek te zijn; een houding die de hare bevestigde – afgerond, voorbij. En ze zou zo’n houding aannemen – gereserveerd, terughoudend; niets zou zich openen. Want het zou ongevroegd, ongewenst zijn, hinderlijk bijna dat alsnog aanspreken. Het zou opdringe-

rig zijn, niet meer in evenwicht. En achteloos, onveranderd gereserveerd zou ze zich afwenden: ‘Het gaat goed met me, maar ik moet nu...’ En zo’n mislukking zou meeklinken, als het ware meegonzen bij elk nieuw contact; een vaste groef waarin alles wat ik ook deed, hoe ik me ook verzette, terecht zou komen. Te krampachtig, te moeilijk, te ingewikkeld zou zo’n contact zijn, niet leuk en gezellig; en vooral opdringerig, met te veel inzet, iets van willen en dwingen in plaats van het terloopse en losse van gezelligheid en vriendschap. Ze zou nog gereserveerder worden. ‘O, ben jij het,’ zou ze zeggen, en verder niets – ijszig afwachtend tot ze verder kon gaan.

Verachtelijk en vernederend zo’n situatie met die wetende, koele houding van haar kant, die onwil haast en dat zoeken, dat proberen en vooral dat opdringen van mijn kant. Ik zag het voor me. Ik, een dertiger, en dan dat gedrag, die afhankelijke bijna horige houding tegen zo’n meisje dat nog geen twintig was. Mijn god, een kindje nog, een beginner-tje; bespottelijk, verachtelijk, bijna net zo verachtelijk als het geënceneerde toeval van haar in haar eigen laan vlak bij haar huis toevallig tegenkomen – ‘hé hallo’ – wat ik mezelf streng verboden had, of in de buurt van haar collegezalen rondhangen. De opzet daarin, het bij haar eerste blik op mij al betrap worden. O, afschuwelijk, o ondraaglijk zou dat zijn. Zoiets nooit.

Liefde is uitverkiezing, bijna als de uitverkiezing gods. De een zal aangenomen, de ander verworpen worden. Uit vele duizenden ben jij de enige uitverkorene voor wie die ander, die geliefde, zich opent als een geschenk, als genade. Maar die genade was voorbij. Wat had ik gedaan, mijn god, wat

had ik gedaan. Onbenaderbaar was ze geworden. Niets be-
woog mee, reageerde, opende zich als ze me zag. Ik wist niet
wat te doen. Als een ding was ze, gesloten en hecht. Een
fraaie vaas bijvoorbeeld of een antieke stoel die je kunt be-
wonderen, die je aan kunt raken, waar je langs kunt strijken,
maar reageren, bewegen, meegeven als een antwoord op je
aanraking doet het niet – en dwingen, eisen: het moet, het
moet, zou als schreeuwen in de wind zijn. Alleen in elkaar
trappen, kapot gooien, alles vernielen zou nog een reactie
geven, een antwoord, maar dan zou alles voorbij zijn, ka-
pot, vernield. Maar wat anders, hoe anders? Daar had je het
weer, trappen, schoppen, om me heen slaan, vernielen; alles
moest kapot – het uitschreeuwen van woede en verdriet. Ik
wist niets anders meer. Woede, razernij en onmacht; dat was
alles wat er overbleef in mijn leven; om mij heen maaien
zonder nog werkelijk iets te raken.

Niets voor mij uit, niets ziend, bijna tastend verder door de
ontledigde straat, maar krachtig lopend zoals altijd, deze
stap en nog een stap en weer een. Want ook al had het geen
zin en geen reden dat voortgaan, dat kordate lopen, was er
niets waar ik aan zou komen (nou ja, het café, de krant, een
tafel), was er niets waarvandaan ik vertrokken was – alsof
ik mij in een grote grijze bol bevond waarin alles roerloos
bleef, ook ikzelf, hoe ik me ook voortspoedde de ontleurde
wereld in. Langs de bocht van de gracht, langs stoepen, zij-
straten, paaltjes en borden. Winkels, overal winkels, de hui-
zen aan de overkant van de gracht, de daken en goten, de
ramen: voorwerpen waren het, dingen waarin geen samen-
hang te vinden was, zomaar wat staand, wat leunend, het

een tegen het ander. Overvol met dingen was de wereld, maar een bedoeling was er niet. Ja, dat soort gevoelens heb je dan; want betekenis krijgen dingen door de plannen die je hebt, de bedoelingen met jezelf en de wereld. Dan staan ze in slagorde om je heen en zijn het handen die je steunen en zachtjes voortduwen – die hoek om, die straat in, dat huis daar, en kijk aan, die toren...

Maar plannen, doeleinden...? Ja, naar het café, naar die bruingelakte tafel ver in een hoek met het Perzische tapijtje en de lampjes aan de wand met perkamenten kapjes. Daar zou ik gaan zitten in de stoffige stilte van de middag en de krant lezen en daarna gaan schrijven – als het lukte, als ik het kon. Want o, die woorden, die zinnen; de betekenis gleed steeds uit ze weg, ze verdorden terwijl ik ze opschreef. Maar het moest, het moest – iets anders was er niet.

O ja, ik lachte af en toe terwijl ik me voorthaastte, een beetje meesmuilend over wat voorgevallen was, een beetje schouderophalend en schamper – spot, hoon; idioot die ik was. En ik schudde mijn hoofd. Maar dat waren vormen en gebaren, dat waren houdinkjes – lege houdinkjes, lege lachjes en gebaren, verschil maakte het niet; ze waren niet meer dan de grimassen die je trok als je vinger tussen de deur komt.